

УДК 378.02-057.86

Наталія Карапузова

ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ПЕРЕПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШАХ

У статті висвітлюються особливості організації навчання у процесі перепідготовки спеціалістів вищих педагогічних закладів. З'ясовано, що організація навчального процесу з перепідготовки слухачів базується на андрагогічній моделі і здійснюється відповідно до потреб та життєвого професійного досвіду спеціалістів. Установлено, що педагогічний процес має спрямовуватися на задоволення особистісних запитів слухачів і стимулювати потребу постійного професійного розвитку та вдосконалення.

Ключові слова: навчальний процес, перепідготовка, слухачі, спеціалісти, андрагогічна модель, професійна підготовка.

Інформаційне поле сучасності ставить підвищення кваліфікації, перепідготовку кадрів на особливе місце в системі безперервної освіти. Швидка зміна технологій та зростання соціальної ролі особистості вимагає не лише вдосконалення професійної підготовки шляхом поглиблення, розширення, поповнення їх професійних знань, умінь на основі здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня, а й «...створення умов для задоволення освітніх і професійних потреб та надання кожному постійно вдосконалювати свою освіту, підвищувати професійний рівень, оволодівати новими спеціальностями» [3, с. 72].

Сучасні умови зумовлюють потребу у перепідготовці кадрів, здобутті другої вищої освіти, набутті нових знань, умінь, навичок, професійного розвитку, самовдосконалення, підготовки фахівців не лише кваліфікованих, але і соціально та творчоактивних, ініціативних, конкурентоспроможних, таких, які здатні створювати і реалізовувати педагогічні інновації. Конкурентоспроможний спеціаліст завжди прагне постійного самовдосконалення.

Проблемі освіти дорослих присвячено чимало праць зарубіжних та вітчизняних вчених (С. Архипової, Т. Васильєвої, С. Змеєва, І. Колеснікової, Л. Лук'янової, М. Ноулз, Л. Сігаєвої). Питання безперервної освіти, підготовки та перепідготовки кадрів розглядалися у дослідженнях відомих українських педагогів (В. Безпалько, І. Бех, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, С. Крисюк, Л. Коваль, О. Комар, В. Маслов, Н. Протасова, В. Пікельна, О. Савченко, С. Сисоєва). Психолого-педагогічні умови організації самоосвітньої діяльності у процесі перепідготовки кадрів висвітлювались у роботах Г. Наливайко, М. Солдатенко, В. Лутанського, Т. Самойлової, І. Чеснокової. Ознайомлення з дослідженнями цих науковців свідчить про те, що освіта дорослих – це перспективний напрям

розвитку безперервної освіти, інтеграції нашої країни у європейську педагогічну спільноту.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей організації навчального процесу з перепідготовки фахівців у педагогічних вишах.

Перепідготовка кадрів – це особистісний процес, який стимулюється мотивами самоосвіти, формує професійну компетентність у певній галузі, удосконалює професійну майстерність, це професійне навчання, яке дає можливість отримати спеціальність і відповідну кваліфікацію на основі раніше здобутої повної вищої освіти. Перепідготовка спеціалістів у педагогічному вищі проводиться за навчальними планами відповідних спеціальностей, які складаються на основі Державних стандартів вищої освіти.

Організація навчального процесу з перепідготовки кадрів має свою специфіку, пов'язану не тільки з передачею певної кількості нових професійних знань, умінь і навичок, скільки з орієнтацією слухачів на професійне вдосконалення, особистісне зростання, розвиток творчого потенціалу, зміну певних установок. Зміст навчального процесу визначається тенденціями розвитку освітянської системи та рівнем підготовки слухачів до професійної діяльності в нових умовах і передбачає освоєння механізму самовдосконалення і саморозвитку, формування системного знання, комунікативної культури, проєктивного мислення особистості. Навчання спеціалістів у процесі перепідготовки здійснюється з метою привести в систему, а також поповнити професійний, методичний, психолого-педагогічний багаж, дати йому можливість розкрити якнайповніше свої особистісні і педагогічні якості в ході оволодіння досягненнями науки, новими технологіями організації навчально-виховного процесу.

Як зазначає С. Змейов, дорослий, що вчиться, володіє п'ятьма головними характеристиками, які відрізняють його від недорослих учнів. Він усвідомлює себе більш самостійною, самокерованою особистістю, постійно накопичує значний запас життєвого, професійного, соціального досвіду, який стає джерелом навчання його самого та колег; його мотивація визначається прагненням за допомогою навчальної діяльності вирішити свої життєвоважливі проблеми і досягти конкретних цілей; прагне обов'язкової, швидкої реалізації отриманих знань, умінь і навичок, якостей; його навчальна діяльність значною мірою обумовлена тимчасовими, професійними, соціальними, просторовими, побутовими факторами. Цілі навчання слухачів у процесі перепідготовки завжди конкретні, чіткі, пов'язані з професійними особистісними проблемами, з усвідомлення подальшого безпосереднього застосування отриманих знань, умінь і навичок [2, с. 18].

Як відомо, у процесі здобуття освіти виділяють дві моделі навчання: педагогічну і андрагогічну. Аналізуючи педагогічну модель, можна зазначити, що домінуючу позицію в ній посідає той, хто навчає. Саме від педагога залежать всі параметри процесу навчання: цілі, зміст, методи,

засоби, форми навчання. У залежності від таких чинників, як несформованість особистості, незначний життєвий досвід, відсутність потреб за яких варто навчатися, суб'єкт навчання має підпорядковувальну, залежну позицію і не може суттєво впливати на діагностику, планування, оцінювання процесу навчання, його роль і діяльність пасивні [2, с. 22].

У межах цієї моделі готовність до навчання визначається лише зовнішніми чинниками: примусом, тиском суспільства, загрозою життєвих негараздів у разі відмови від навчання. Роль досвіду недорослого учня незначна і його може враховувати певною мірою лише у навчанні, а важливе значення має досвід викладача або автора підручника. Тому основним видом діяльності є діяльність за зразком, а головною метою навчання є засвоєння значної кількості інформації, знань, умінь, навичок без конкретного зв'язку з практичною діяльністю.

У процесі перепідготовки педагогічних кадрів повноцінно реалізується андрагогічна модель, провідна роль в організації навчання на всіх етапах належить слухачеві, який є рівноправним, активним суб'єктом. Більшість спеціалістів, крім глибоких теоретичних знань, мають значний практичний досвід, який може використовуватися в якості джерела навчання, і як себе, так і інших колег. Готовність їх до навчання визначається життєвою потребою в оволодінні професійними знаннями для вирішення конкретних ситуацій. Тому дорослий відіграє головну роль у мотивації і визначенні цілей навчання. У такому випадку завдання викладача вишу зводиться до підтримки, заохочення розвитку дорослого і надання допомоги у визначенні обсягу навчання, пошуку інформації. Саме він створює необхідні сприятливі умови для навчання дорослої людини. Перш за все, викладач вишу турбується про створення психоемоційного клімату, комфортних фізичних умов навчання, що характеризуються взаємною повагою учасників процесу навчання, емпатичним ставленням один до одного [4, с. 8].

Згідно андрагогічної моделі слухачі прагнуть швидко застосувати набуті знання, уміння, навички, щоб стати компетентними у вирішенні професійних проблем. Відповідно і весь процес навчання будується на основі розвитку окремих аспектів компетенції слухачів і орієнтується на вирішення конкретних життєвих завдань. Діяльність дорослого полягає в озброєнні тими знаннями, уміннями, навичками, які йому потрібні для подальшої активної професійної діяльності, а діяльність викладача спрямована на створення умов для навчання, надання допомоги у відборі необхідної йому інформації. Весь процес навчання ґрунтується на спільній діяльності двох суб'єктів, що забезпечує його ефективність. Крім того, характерними рисами андрагогічної моделі є не авторитарний характер навчання, а навчання, що спрямоване на вирішення актуальних проблем та завдань, зв'язок із практикою, обговорення змісту, форм, методів навчання у навчальній групі.

Технологія навчання дорослого організовується у формі спільної діяльності того, хто навчає, і того, хто навчається, на всіх етапах їх

проектування та впровадження. Виходячи з цього, С. Змейов виокремив основні андрагогічні принципи, які покладені в основу теорії навчання дорослих: пріоритет самостійного навчання; принцип спільної діяльності; опора на досвід тих, хто навчається; системність навчання; індивідуалізація навчання; актуалізація результатів навчання; контекстність навчання; елективність навчання; свідомості навчання; розвиток освітніх потреб [2, с. 34].

Зазначені андрагогічні принципи навчання проголошують відмову від критики суб'єктів процесу навчання, забезпечують свободу думок, відмову від заходів покарання і осуду тих, хто навчається, повагу до плюралізму життєвих позицій. За андрагогічною моделлю дорослий стає суб'єктом і є активним учасником організації процесу навчання, має право на власну думку та критично сприймати різні точки зору, ставити питання та поважати думки інших. Викладач із носія інформації перетворюється на співавтора навчального процесу, стає організатором, консультантом, експертом. Обов'язковим у процесі навчання дорослих є створення позитивного психолого-емоційного клімату, атмосфери взаємоповаги, терпимості, поваги до життєвої і професійної позиції учасників процесу навчання, що сприяє розвитку гуманістичних цінностей і орієнтацій слухачів.

У процесі організації навчання з перепідготовки спеціалістів важливим є врахування того факту, що більшість із них мають значний життєвий та професійний досвід. Аналізуючи їх професійний досвід, важливо врахувати раніше набуті знання, практичні уміння і навички. Якщо попереднє навчання здійснювалось у відповідній сфері, то наявність відповідних знань, умінь, навичок може слугувати основою для подальшого навчання та бути джерелом навчання і його колег. Тому, чим вищий рівень компетентності слухачів, тим необхіднішим стає використання нових технологій навчання.

В освіті дорослих використовуються традиційні та інноваційні технології. Найбільш поширеними є: структурно-логічні технології навчання, які являють собою поетапну організацію постановки завдань навчання, вибору способів їх вирішення, діагностики та оцінки отриманих результатів; комп'ютерні, пов'язані зі застосуванням інформаційних, тренінгових, контролюючих і розвивальних навчальних, різних засобів навчання; тренінгові технології, пов'язані з відпрацюванням певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у ході навчання (тести і практичні вправи); дистанційні навчальні технології, які спрямовані на підвищення ефективності взаємодії викладача та студента, що забезпечуються пересиланням навчально-методичних матеріалів електронною поштою, віддаленим виконанням практичних робіт, поточним контролем засвоєння знань у онлайновому режимі. У процесі використання таких технологій слухачі мають можливість обмінюватися досвідом, дискутувати з актуальних проблем освіти, навчатися на різних спецкурсах за вибором, консультуватися, брати участь

у Інтернет-конференціях, електронних форумах. Широке застосування інформаційних і комунікаційних технологій у навчальному процесі, які є інноваційними, якісно змінюють рівень самостійної роботи особистості, розширюють обсяг навчальної інформації, активізують навчально-пізнавальну діяльність, сприяють запровадженню методів об'єктивного контролю [6, с. 14].

Зазначимо, що технології навчання дорослих мають бути особисто орієнтованими й у процесі їх реалізації важливим є дотримання певних умов: навчальний матеріал має забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду дорослого, зокрема досвіду його попереднього навчання; виклад матеріалу у підручнику чи педагогом має бути спрямованим не лише на розширення обсягу знань, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а й на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду кожного дорослого; у процесі навчання необхідне постійне узгодження суб'єктивного досвіду дорослих із науковим змістом набутих знань; активне стимулювання дорослих до самооцінної освітньої діяльності, зміст і форми якої мають забезпечувати кожному можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження під час оволодіння знаннями.

Озброюючи майбутніх фахівців технологією педагогічної діяльності, допомагаючи їм удосконалювати професійну майстерність, методична робота стає також могутнім засобом управління навчально-виховним процесом. Її ефективність залежить від посилення практичної спрямованості процесу перепідготовки спеціалістів, організації адресної, диференційованої допомоги кожному слухачеві залежно від рівня його професійної компетентності, індивідуальних особливостей та актуалізованих потреб.

Будь-яка технологія навчання містить сукупність певних форм, методів, прийомів, засобів, що дозволяють досягти запланованих результатів. Тому особливе значення на етапі перепідготовки спеціалістів має правильний вибір форм і методів навчання. Вони залежать від цілей навчання, соціально-психологічних особливостей, готовності, функціонального стану тих, хто вчиться та специфіки змісту навчальних предметів. Основні форми і методи, безпосередньо визначені на етапі планування процесу навчання, проте у ході реалізації навчальних потреб можливі суттєві корективи при використанні окремих форм, методів та засобів. Важливим фактором адекватного вибору методів і форм є цілі навчання, які у дорослих можуть бути різними, однак у більшості вони спрямовані на здобуття нових знань, умінь, удосконалення особистісних і професійних якостей, цінностей, задоволення інтересів і прагнення до нових видів діяльності.

Метою навчання кожного слухача у процесі перепідготовки є задоволення його освітніх потреб, оволодіння тими знаннями, уміннями і навичками, якими йому потрібні для досягнення відповідного рівня компетентності. Значна роль у реалізації цих цілей належить самоосвіті, як свідомій діяльності, яка спрямована на самостійне пізнання, підвищення рівня своєї освіти і особистісне вдосконалення. Самоосвіта здійснюється у

процесі самостійної навчальної роботи, яка характеризується організаційною і пізнавальною діяльністю слухачів. Організаційна самостійна діяльність проявляється в умінні правильно організувати свій режим дня, поставити мету, спланувати і виконати навчальне завдання. Пізнавальна самостійність полягає в готовності вивчати матеріал без сторонньої допомоги, її формування проходить тоді, коли засвоєння відбувається не шляхом механічного запам'ятовування, а з урахуванням психолого-педагогічних закономірностей засвоєння знань [5, с. 15].

Для досягнення зазначених цілей необхідно використовувати такі форми організації навчальних занять: лекції, дискусії, діалоги, симпозиуми, групові інтерв'ю, телепередачі, рольові ігри, тренінги, обміни досвідом, виставки. У процесі організації навчання з перепідготовки спеціалістів важлива роль надається створенню проблемних ситуацій, використанню евристичних і дослідницьких, проектних методів, які б дали можливість на основі власного життєвого, педагогічного досвіду шляхом узагальнення фактів, спостережень доходити до певних висновків, визначати відповідні закономірності і правильно вирішувати поставлені проблеми. Важливим є використання електронних підручників, мультимедійних засобів, нових форм підготовки занять (через Інтернет), нової форми захисту випускних кваліфікаційних робіт, виконаних на замовлення роботодавців, нових способів оцінювання рівня професійної компетентності [6, с. 16].

Для реалізації навчального процесу, що сприяє особистісному розвитку педагогічних кадрів, в теорії розроблено відповідні організаційно-методичні умови (В. А. Семіченко, О. І. Бондарчук), а саме: забезпечення взаємодії педагогів і слухачів на основі ціннісно-гуманістичного підходу; організація спільної діяльності слухачів, під час якої вони реалізують себе як творчі індивідуальності, задовольняють вищі людські потреби; встановлення партнерства у спілкуванні, емоційна відкритість і довіра один до одного, прийняття іншої людини як цінності; забезпечення у процесі навчання зворотного зв'язку (опитування, бесіди, групові форми спілкування) з метою корекції змісту навчання відповідно до вищих потреб слухачів; складання індивідуальних навчальних програм на основі моніторингу особистісного і професійного розвитку слухачів.

Крім того, у процесі перепідготовки спеціалістів необхідно створити належні фізичні, психологічні і навчально-методичні умови. Оскільки самостійній роботі відведено значну частину навчального часу, то при створенні сприятливих умов навчання важливо забезпечити слухачів такими навчально-методичними матеріалами, які враховують їх особливості. Основною особливістю цих навчально-методичних матеріалів є орієнтованість на самостійну діяльність. Вони повинні містити такий об'єм інформації, який би дозволив слухачеві самостійно з мінімальною допомогою викладача оволодіти необхідними знаннями, уміннями, навичками, обов'язково мати перелік проблемно-контрольних запитань, систему індивідуальних запитань, значну довідкову інформацію, достатній фактичний матеріал. Матеріали, розраховані на навчання слухачів, необхідно

розробляти, дотримуючись науково-методичних принципів, які включають як загальні, що характерні для підготовки будь-яких матеріалів, так і специфічні, що визначаються особливостями навчання дорослих [3, с. 73].

Основою організації навчання слухачів у процесі перепідготовки є індивідуалізація навчання, яка відбувається у постійній спільній діяльності педагога і дорослого. Професійна діяльність викладача вищого навчального закладу, зберігаючи загальні риси його роботи, істотно відрізняється від його діяльності у процесі перепідготовки спеціалістів. Якщо навчання у вишах є першою стадією подальшої професійної освіти і викладач повинен сприяти становленню молодого спеціаліста, то у процесі перепідготовки фахівців він вирішує завдання, пов'язані з подальшим професійним розвитком уже сформованого спеціаліста, з підвищенням його кваліфікації, розширенням компетентності, професійного і загальнокультурного кругозору. Якщо у першому випадку викладач виступає у ролі вчителя, наставника і забезпечує реалізацію таких функцій як професійно-формуюча, загально- і професійно-культурологічна, розвивальна, виховна, корегуюча, то в другому – роль професійного колеги, консультанта, порадирика і виконує інформаційну, інноваційну, стимулюючу, методологічну, професійно-інтегровану, адаптивну функцію.

Таким чином, організація навчального процесу з перепідготовки слухачів базується на андрагогічній моделі і здійснюється відповідно потреб та життєвого, професійного досвіду спеціалістів. Педагогічний процес спрямовується на задоволення особистісних запитів слухачів і стимулює потребу постійного професійного розвитку та вдосконалення. Перспективою подальших досліджень є висвітлення особливостей дистанційного навчання студентів, що проходять перепідготовку в педагогічних вишах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта»(Україна – XXI ст.) – К. : Радуга, 1994. – 64 с.
2. Змеев С. И. Технология обучения взрослых : учеб. пособ. для студ. / С. И. Змеев. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 128 с.
3. Корогод Н. П. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах навчального закладу / Н. П. Корогод // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій змісту освіти. – К., 2007. – Вип. 47. – С. 72–73.
4. Назаренко Г. Науково-теоретичні засади андрагогічного підходу до навчання у післядипломній педагогічній освіті / Г. Назаренко // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 1. – С. 7–10.
5. Нещадим М. Освіта протягом усього життя – необхідна вимога до фахівця XXI століття / М. Нещадим // Шлях освіти. – 2000. – № 1. – С. 14–16.
6. Хлебнікова Т. М. Використання інтерактивних методів в післядипломній освіті педагога / Т. М. Хлебнікова // Управління школою. – 2008. – № 22–24. – С. 13–16.